

Удалова Лариса Давидівна,
директор Інституту підготовки керівних
кадрів та підвищення кваліфікації
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ НАБУТТЯ СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО

Повідомлення про підозру має визначальне значення як для кримінального провадження в цілому, так і для особи, якій підозру повідомлено. Адже цей процесуальний акт є першим офіційним обґрунтованим твердженням про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення. Від законності повідомлення про підозру залежить правомірність набуття особою статусу підозрюваного і здійснення всіх подальших слідчих (розшукових) дій за її участі у відповідному статусі.

Втім, як свідчить аналіз кримінального процесуального законодавства та практики його застосування, процесуальна форма вручення повідомлення про підозру не відповідає принципу юридичної визначеності.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 278 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень [1].

Така регламентація вручення повідомлення про підозру зумовлює ряд запитань, зокрема щодо процесуальної форми вручення «у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень». Адже вищенаведене положення ч. 1 ст. 278 КПК України відсилає нас до глави 6 КПК України, де у ч. 3 ст. 112 КПК України вказано, що повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у порядку, передбаченому главою 11 КПК України. Тобто, при регламентації так званого «заочного» повідомлення про підозру законодавець двічі застосовує відсылну норму, що не дозволяє стверджувати про чіткість та правову визначеність кримінального процесуального законодавства.

У главі 11 «Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід» порядок здійснення виклику визначено у ст. 135 КПК України, де вказано, що особа викликається шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. А у разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи

(частини 1, 2 ст. 135 КПК України). Окрім цього, повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки у вищенаведеному порядку, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора. Така особа вважається належним чином повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик (ч. 8 ст. 135 КПК України) [1].

Відповідно до вищенаведених норм можна стверджувати, що у випадку неможливості безпосереднього вручення особі письмового повідомлення про підозру, воно здійснюється за правилами здійснення виклику у кримінальному провадженні. Втім, слід зауважити, що процесуальна форма здійснення викликів не дозволяє в повному обсязі виконати вимоги законодавства щодо повідомлення про підозру.

Зокрема, відповідно до конвенційних стандартів у момент повідомлення особі про підозру відбувається «висунення кримінального обвинувачення» (ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Тому варто погодитися з твердженням О. Г. Шило, Н. В. Глинської та Л. М. Лобойка про те, що належним суб'єктом висунення такого обвинувачення є лише той суб'єкт, якого держава на це уповноважила, тобто прокурор, слідчий як представники сторони обвинувачення. Саме від них особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, має безпосередньо отримувати інформацію про підозру та про свої права [2]. Це не повинні робити інші особи, про які йдеться у ч. 2 ст. 135 КПК України.

Окрім цього, О.В. Капліна зазначає, що для того, щоб особа ознайомилася зі змістом підозри, усвідомила її сутність, отримала відповідні роз'яснення та набула процесуального статусу, вона мусить безпосередньо ознайомитися з процесуальним документом, який їй слід вручити «в руки» [3, с. 77]. Аналогічне твердження викладено і у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 11.12.2019 року у справі № 536/2475/14-к, де вказано, що кінцевим етапом, яким завершується процедура здійснення повідомлення про підозру є вручення процесуального документа (повідомлення про підозру), а також повідомлення і роз'яснення (за необхідності) прав підозрюваному [4].

Тобто, при заочному повідомленні про підозру можуть обмежуватися окремі права підозрюваного, передбачені кримінальним процесуальним законодавством.

Разом з цим, у певних випадках заочне повідомлення про підозру є необхідним для досягнення завдань кримінального провадження. Зокрема, це стосується випадків, коли є необхідність

оголошення особи в розшук. Якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або він виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України чи за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, слідчий, прокурор оголошує розшук такого підозрюваного (ч. 1 ст. 281 КПК України). Втім, перед оголошенням особи в розшук, вона має набути статусу підозрюваного. Адже якщо особа, не має статусу підозрюваного, то не має підстав для оголошення її в розшук.

Отже, у ч. 1 ст. 278 КПК України не конкретизовано випадки, в яких повідомлення про підозру має здійснюватися у спосіб, передбачений для здійснення викликів. У цій нормі вказано, що особливий порядок повідомлення про підозру застосовується у випадку «неможливості» безпосереднього вручення. Але причини, з яких повідомлення про підозру «не можливо» вручити особі безпосередньо, не сформульовані.

Перехід від звичайного до особливого (заочного) порядку повідомлення про підозру може відбуватися лише у виняткових випадках, зокрема – коли особа не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора та місцезнаходження її невідоме або існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Шило О. Г., Глинська Н. В., Лобойко Л. М. Повідомлення про підозру: правомірність застосування порядку, передбаченого КПК для вручення повідомлень. Юридичний вісник України. 2017. № 45 (1166). 16 листопада. URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0>

3. Капліна О. В. Повідомлення про підозру: протистояння правових позицій сторін обвинувачення та захисту. Право України. 2017. № 12. С. 74-81.

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 груд. 2019 р. у справі № 536/2475/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86365236>